

Samenvatting deelsessies – Werkconferentie Ecosysteem van de toekomst

Datum: 27 januari 2026
Contact: info@adaptatieatelier.net
Informatie Werkconferentie: Nieuwsbericht [Werkconferentie](#)
Meer informatie CoP: Nieuwsbericht [CoP Klimaatadaptatie en Natuur](#)

Introductie

Op 27 januari 2026 verkenden 150 deelnemers tijdens de werkconferentie *Ecosysteem van de toekomst* in het Huis der Provincie Gelderland hoe toekomstige ecosystemen eruit kunnen zien en hoe zij bijdragen aan een klimaatbestendig landschap. Samen met het Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) en de Community of Practice Klimaatadaptatie en Natuur (CoP KAN) blikten ze terug op één jaar [Actieprogramma Klimaatadaptatie en Natuur \(AP KAN\)](#).

Na een inspirerend plenair programma werkten de deelnemers in vijf deelsessies samen aan de thema's uit het AP KAN en de CoP-bijeenkomsten. In het online [nieuwsbericht](#) vind je een samenvatting van de dag en de plenaire onderdelen. Hieronder vind je een samenvatting van de deelsessies en de belangrijkste inzichten die daaruit naar voren kwamen.

1. Samen bouwen aan een uitvoerbare strategie in tijd en ruimte

In deze sessie keken de deelnemers naar gezamenlijke doelen en strategie op de korte (2030), middellange (2050) en lange termijn (2100). Dit sluit aan bij de oplossingsrichtingen 'optimaliseren', 'meebewegen' en 'transformeren' in het Actieprogramma Klimaatadaptatie en Natuur. Door met deze drie termijnen te werken ontstaat een integraal beeld van het hele systeem: waar we nu staan, waar we naartoe willen en wat dat betekent voor keuzes vandaag. Een langetermijnvisie helpt vooruit te denken aan (gewenste) toekomstige ontwikkelingen om zo concrete doelen en acties op de korte en middellange termijn scherper te formuleren.

Resultaten

Op de **korte termijn** zijn doelen van belang zoals verankerd in beleid als Natura2000 en Kaderrichtlijn Water: waterbeschikbaarheid, schoon water, bewustzijn, ruimte voor de natuur en een opmaat naar systeemherstel. Dit bereiken we onder andere door natuureducatie, samenwerken, systeemdenken, maar ook door goede voorbeelden te delen.

Doelen voor de **middellange termijn** die naar voren kwamen: gezamenlijk beeld van natuurlijke kwaliteit, nieuwe (inter)relatie tussen mens en natuur, natuur als rechtspersoon, basiskwaliteit natuur, gerealiseerd systeemherstel en natuur als onderdeel van andere functies (steden, landbouw). Dit bereiken we door een sterke regierol van het Rijk, met veel ruimte voor participatie en NGO's. Hiervoor is een gezamenlijke focus op maatschappelijke opgaven en belangen nodig en gebiedsgericht werken met alle publiek-private partijen. We herverdelen daarbij de maatschappelijke kosten en baten en we faciliteren de verandering bottom-up met goede voorbeelden ter inspiratie.

Voor de **lange termijn** zijn de doelen: water- en bodem sturend, toekomstbestendige en robuuste natuur en de samenleving volgt natuur en klimaat. Dit bereiken we door een ecocentrische beleidsbasis, verbondenheid en educatie.

Vervolgstappen

Om hieraan verder te werken zoeken we mensen, overheden en organisaties die samen de eerste stappen willen zetten naar een extra impuls voor ecologie en educatie: ecologische basisvorming en toegepaste ecologische vorming. Daarnaast is een maatschappelijk adaptief vermogen van belang, dat we ons blijven aanpassen aan veranderende omstandigheden. En we kijken naar passende (nieuwe) wetten om samen de toekomst vorm te geven.

2. Data sneak preview – Klimaatstress Biodiversiteit in beeld

De eerste stap naar een klimaatbestendig Nederland is het uitvoeren van stresstesten. In deze sessie kregen we een sneak preview van de **stresstest biodiversiteit en waterkwaliteit** die Witteveen+Bos ontwikkelt in opdracht van het Ministerie van LNVN. Het **doel van de stresstest** is om kwetsbaarheden voor de gevolgen van klimaatverandering in beeld te brengen. Dit gebeurt door: 1. Huidige toestand in beeld brengen, 2. Bepalen effecten van de klimaatdrukfactoren en 3. Het gezamenlijke effect weergeven.

Resultaten

Het resultaat van de test laat zien of een locatie kwetsbaar is voor de gevolgen van klimaatverandering en welke condities dit duiden. Vervolgens kan het gesprek worden aangegaan in de risicodialoog waarbij een waardeoordeel wordt toegevoegd aan de analyse. Met andere woorden: Wat vinden we ervan, en is er vervolgonderzoek en/of de uitvoering van maatregelen nodig?

Vervolgstappen

Deelnemers reageerden positief op de stresstest en gaven aan behoefte te hebben aan begeleiding en een soort roadmap om er mee aan de slag te kunnen gaan, inclusief inzicht in eventuele rolverdeling rond wie waar mee aan de slag gaat. Ook is er interesse in weten wat je kunt doen buiten je eigen terrein. Terreinbeherende organisaties kunnen eventueel extra data inbrengen, en meer gedetailleerde beoordelingen maken.

3. Mensinclusieve natuur – Innovatieve maatregelen voor toekomstbestendige ecosystemen

Tijdens de deelsessie hebben we de volgende vragen beantwoord: Wat heeft de natuur nodig om klimaatbestendig te worden? Welke maatregelen kun je daarvoor inzetten? En welke andere maatschappelijke doelen kunnen we hiermee ook bereiken? Daarna is besproken welke innovatieve maatregelen hierbij nodig zijn. Het doel is om de omslag te maken van nadenken in silo's tot **gebiedsgerichte maatregelen** voor het hele ecosysteem.

Resultaten

Kijk voor het werk met maatregelen naar de korte, middel- en lange termijn. Op korte termijn werken we aan **optimaliseren** zoals met basiskwaliteit natuur, no-regret en technische maatregelen. Voor de veranderingen op middellange termijn is het beter om **mee te bewegen**, en voor de lange termijn is **transformeren** naar een nieuw systeem van belang. Voor de lange termijn gaan we meer gebiedsgericht te werk, ervoor zorgen dat de milieucondities goed zijn en de natuur de ruimte geven. Hiervoor is een duidelijke en integrale lange termijnvisie (2100) nodig vanuit Nederland en de verschillende gebieden.

Vervolgstappen

Een langetermijnvisie voor veerkrachtige natuur is nodig, in combinatie met andere functies, zoals wonen, werken, vervoer, economie en landbouw. Hierbij is **leiderschap** nodig op meerdere niveaus en dat aansluit bij de beweging van onderop, en verbindingen tussen

politiek, agrariërs, burgers, overheid, onderwijs, bedrijfsleven en financiële instellingen. Om bij de langere termijn doelen te komen, is een **periode** van experimenteren nodig om de transitie naar een veerkrachtige natuur te verwezenlijken. Voorbeelden en successen delen helpt vervolgens bij de opschaling.

Hierbij is **mensen enthousiasmeren, inspireren en meekrijgen** met participatie, onderwijs en bewustwording net zo belangrijk als het uitvoeren van de technische maatregelen. Vanuit een gebiedsproces zijn alle betrokkenen belangrijk. En dat ze echt betrokken zijn, vanuit verwondering en in contact en verbinding met de natuur. Daarbij ook ruimte bieden aan ecologische rouw en het vertellen van het verhaal. Ook goed om recreatie hierop in te richten.

De **openstaande vragen en vervolg** liggen rond het 'hoe?' van het proces van klimaatadaptatie en natuur en hoe tot passende maatregelen te komen. En ervoor zorgen dat de politiek van de waan van de dag beweegt naar de lange termijnvisie voor een groene en gezonde leefomgeving.

We weten wat we moeten doen en wat we nodig hebben, nu is het tijd voor actie!

4. De puzzel van de business case klimaatadaptatie

Hoe komt een business case (buca) voor klimaatadaptatie tot stand? In deze deelsessie doken we in de wereld van baten, kosten, baathouders en investeringslogica. Via het batenspel ontdekten deelnemers welke maatregelen welke baten opleveren, voor wie die baten vallen, en wat dat betekent voor een gezonde en realistische business case. De sessie was gericht op het vergroten van inzicht in welke principes werken bij het maken van verstandige investeringsbeslissingen en werd afgesloten met een ronde gewenste vervolgcacties.

Resultaten

De deelsessie liet zien dat een goede businesscase voor klimaatadaptatie vraagt om verder te kijken dan een MKBA. Een businesscase kijkt naar **incasseerbare baten**; een MKBA kijkt naar brede maatschappelijke baten. Alleen de baten die echt te gelde gemaakt worden (incasseerbaar zijn), bepalen of er financiering mogelijk is. Hiervoor is het van belang om vanaf de start de baten en de mogelijke baathebbers als uitgangspunt te nemen in het ontwerp van de te nemen maatregelen. Een **ontwerp** van de (combinatie van de) te nemen maatregelen is goed wanneer deze grote en meerdere baten heeft, zodat financiering makkelijker wordt.

Voor de **financiering** maak je onderscheid tussen wel en niet incasseerbare baten en gebruik je de eerste voor overheidsbijdragen en de tweede voor een buca met private financiering. Vraag je bij het aantrekken van extra financiering wel af of de maatregel nog loont als je de financieringskosten (rente, voorwaarden etc.) meeneemt. Kortom, kijk naar realistische financieringsscenario's, inclusief kosten van kapitaal.

Vervolgstappen

Zorg voor een gedeeld langetermijnbeeld, zodat investeringsbeslissingen consistent zijn met de toekomst die we willen bouwen. Voor het **doorrekenen van baten** kunnen partijen gebruik maken van Kentallen Waardering Natuur, Water, Bodem en Landschap, Hulpmiddel bij MKBA's (Min LNV / Witteveen+Bos, 2006) en MKBA-kengetallen voor omgevingskwaliteiten: aanvulling en actualisering (Witteveen+Bos, 2011).

5. Hink-sprong-stap – concrete acties voor effectief samenwerken

Iedereen kent wel wat algemene principes van samenwerken (de hink), zoals: betrek iedereen erbij, zo vroeg mogelijk in het proces, zoek naar gemeenschappelijke doelen, wees flexibel, etc. En we hebben allemaal wel een droom waar we in de toekomst naar toe willen om een klimaatadaptieve, groene omgeving vorm te geven (de sprong). Maar welke concrete actie onderneem je als eerste om die droom te verwezenlijken (de stap)? In deze deelsessie keken we wat er nodig is voor effectief samen te werken en hoe je weg blijft van vrijblijvende droombeelden.

Resultaten

Rond vijf potentieel belemmerende issues van effectieve samenwerking die deelnemers inbrachten, is per issue vanuit de toekomst in 2076 nagedacht over welke stappen gezet zijn om tot positieve oplossingen te komen (back-casting). Met deze stappen kwamen we vanuit het nu tot effectieve samenwerking voor klimaatadaptatie en natuur in de toekomst, zonder last te hebben van de issues die vandaag de dag verstorend kunnen werken.

Wat betreft **handelingsruimte beperkende afhankelijkheid van derden** maken we in 2076 samenwerkingen persoonlijk door elkaar écht te leren kennen en zo vertrouwen in elkaar te vergroten. We zoeken elkaar fysiek op en blijven weg bij de 'papieren werkelijkheid'. We starten door elkaar écht te leren kennen in projecten, de praktijk te ervaren en te kiezen voor lange termijn en ecologie.

Als het om **vertragende onduidelijkheid over verantwoordelijkheden** gaat, dan borgen we in 2076 een gezamenlijke missie, denken we op de lange termijn en nemen we doelgerichtheid mee in de besluitvorming. We zetten in op visualisatie om de toekomst tastbaar te maken. We beginnen met bouwen aan socratische besluitvorming en het benoemen van een 'toekomstburgemeester'. We maken alle publieke grond eigendom van één overheid met ruimte voor de commons en een nieuwe vorm van besluitvorming.

Voor **voortgang remmend belemmerend beleid** kijken we naar een Nederland in 2076 als één groot wildviaduct. Nederland vormt één ecologisch systeem met Europese verbindingen waarbij onderlinge samenwerking is essentieel is. Silo's bestaan niet meer en de natuur is leidend bij ruimtelijke keuzes. Als eerste stap transformeren we het verdienmodel van economie naar ecologie.

Bij **grondbezit als randvoorwaarde voor voortgang** kijken we naar een toekomstbeeld voor agrarische grond in 2076. We zien toenemende inzet voor voedselzekerheid en afnemende inzet voor dierlijke eiwitten. In combinatie met een plan voor de inzet van vrijkomende gronden voor de toekomst. Een lange termijnvisie, gericht op een gezonde bodem en een daarop afgestemde inrichting van de ruimte, vormt de eerste stap.

De **hang naar het verleden** is voorbij in 2076, mensen begrijpen en voelen dat het anders moet en zijn bereid om het verleden los te laten. We bereiken dit door een gedeelde visie en een gedeeld verhaal over de toekomst te creëren en mensen hierin mee te nemen. En door voorbeelden van succesvolle verandering te laten zien.

Vervolgstappen

Weeg lange termijn klimaatscenario's nú mee in ruimtelijk beleid en de uitvoering daarvan en geef het belang van natuur en klimaat een betere vertegenwoordiging in beleid. Organiseer daarbij teambuilding sessies met andere partijen om begrip en erkenning voor elkaars perspectieven op te bouwen. Ook stellen deelnemers voor om een ander verdienmodel te ontwikkelen, namelijk een die is gebaseerd op grondgebruik en niet op grondbezit. En om de focus op de lange termijn te hebben in plaats van op de korte termijn. Daarnaast de aandacht richten op ecologie en minder op economie.